כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | סנהדרין לז ע"א

חמ"ד: המשנה והסוגיה אינן בתכנית החובה בגמרא לחט"ב; מתאימות להעשרה, לחינוך לערכים ולימי זיכרון. ממלכתי: העשרה; מתאים גם לשיעורי תרבות יהודית-ישראלית.

"כאילו קיים עולם מלא": לפיכך נברא אדם יחידי

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את "לפיכך נברא אדם יחידי" ויסבירו את המשפט "כל המאבד... וכל המקיים...".
- התלמידים יסבירו שלושה טעמים לבריאת אדם יחידי: ערך כל אדם, שלום הבריות, וגדולתו של הקב"ה.
- התלמידים יסבירו את משל המטבעות והחותם, ואת המסקנה "בשבילי נברא העולם" לפי רש"י.
- התלמידים יכירו הבדלי נוסחים: "נפש אחת מישראל" בבבלי ו"נפש אחת" בירושלמי.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

כמה שווה אדם אחד?

המשנה מדברת אל עדים בבית הדין, אבל היא עונה על שאלה גדולה מאוד. בכל שיעור נשמע עוד תשובה: "דמו ודם זרעיותיו", "עולם מלא", "בשבילי נברא העולם" ו"יתוש קדמך". בסוף היחידה כל תלמיד יכתוב תשובה משלו.

🧪 פתיחה: מטבעות וטביעות אצבע

מחלקים לתלמידים שני מטבעות זהים של שקל, ומבקשים מכל תלמיד להטביע את האגודל בדיו על נייר (או לצייר את קווי האגודל). שואלים: **מה ההבדל בין שני המטבעות לבין שתי טביעות האצבע?** (5 דקות)

📖 הסבר למורה

"לפיכך נברא אדם יחידי": בתחילת הבריאה היה אדם אחד בלבד. המשנה לומדת מכאן: המאבד נפש אחת, כאילו איבד עולם מלא; והמקיים נפש אחת, כאילו קיים עולם מלא. רש"י: "להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם".

עוד שני טעמים: "מפני שלום הבריות", שלא יאמר אדם לחברו "אבא גדול מאביך", כי לכולם אותו אב; ושלא יאמרו "הרבה רשויות בשמים" (רש"י: שכל אחד ברא את שלו). ואחר כך: "להגיד גדולתו של הקב"ה": אדם טובע מטבעות בחותם אחד וכולן זהות, והקב"ה טבע את כל בני האדם בחותם של אדם הראשון, ואין אחד דומה לחברו. "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם". רש"י מפרש: חשוב אני כעולם מלא, ולכן לא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת.

נוסחים: בגמרא שבספריא (דפוס וילנא) ובמשנה שבספריא כתוב "נפש אחת מישראל". בתלמוד הירושלמי (ספריא) המשפט מופיע בלי המילה "מישראל". כדאי לספר לתלמידים שיש נוסחים, ושהמשפט מוכר בציבור בעיקר בנוסח הכללי. זו הערה על נוסח, לא פסק הלכה.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **לְפִיכָךְ** = לכן; **יְחִידִי** = אחד בלבד; **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב** = הכתוב מחשיב לו; **שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת** = שלום בין בני האדם; **רְשׁוּיוֹת** = שליטים, כוחות; **טוֹבֵעַ** = מטביע, מכה מטבע; **חוֹתָם** = רש"י: "אותו ברזל שהצורה חקוקה בו".

משנה, סנהדרין לז ע"א

לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא. וְכָל הַמְקַיֵּים נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קִיֵּים עוֹלָם מָלֵא.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** לכן נברא אדם אחד בלבד: ללמד אותך שכל מי שמאבד נפש אחת, הכתוב מחשיב לו כאילו איבד עולם מלא; וכל מי שמקיים (מציל) נפש אחת, הכתוב מחשיב לו כאילו קיים עולם מלא.

המשנה (המשך)

וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ: ”אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ“, וְשֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים אוֹמְרִים: ”הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם“.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** ומפני שלום בין בני האדם: שלא יאמר אדם לחברו "אבא שלי גדול מאבא שלך"; ושלא יאמרו הכופרים "יש הרבה שליטים בשמים".

המשנה (המשך)

וּלְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד – כּוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ. לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּיב לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** ולהגיד את גדולתו של הקב"ה: אדם מטביע כמה מטבעות בחותם אחד, וכולן דומות זו לזו; ומלך מלכי המלכים הקב"ה הטביע כל אדם בחותם של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחברו. לכן כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם.

להשוואת נוסחים: תלמוד ירושלמי, סנהדרין ד, ט (ספריא)

לְפִיכָךְ נִבְרָא הָאָדָם יְחִידִי בָּעוֹלָם לְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** אותו רעיון בנוסח הירושלמי: המאבד נפש אחת, כאילו איבד עולם מלא. שימו לב: בלי המילה "מישראל".

רש"י, ד"ה לפיכך נברא אדם יחידי

לפיכך נברא אדם יחידי - כל זה אומר להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם א' נברא מלואו של עולם:

רש"י, ד"ה הרבה רשויות בשמים

הרבה רשויות בשמים - וכל א' ברא את שלו:

רש"י, ד"ה ולהגיד גדולתו

ולהגיד גדולתו - ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבחותם הראשון כל הדורות טבועות שלא היה תחלה אלא חותם א':

רש"י, ד"ה חותם

חותם - היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו:

רש"י, ד"ה בשבילי נברא העולם

בשבילי נברא העולם - כלו' חשוב אני כעולם מלא לא אטרד א"ע מן העול' בעביר' אחת וימשוך ממנה:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי"

💭 **מפרשים:** רש"י: "להראותך שמאדם א' נברא מלואו של עולם".

📜 **כתוב:** "בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם"

💭 **מפרשים:** רש"י: "כלו' חשוב אני כעולם מלא לא אטרד א"ע מן העול' בעביר' אחת וימשוך ממנה". כלומר (לפי רש"י) המשפט אינו גאווה אלא אחריות.

📜 **כתוב:** "נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל"

💭 **מפרשים:** הערת נוסח (לא פירוש): בירושלמי שבספריא: "שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא.", בלי "מישראל". יש מורים שמלמדים את המשפט בנוסח הכללי; כדאי להציג את שני הנוסחים.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: מטבעות וטביעות אצבע (5 דקות)
2. קריאת "לפיכך נברא אדם יחידי": המאבד והמקיים (8 דקות)
3. שלום הבריות ו"הרבה רשויות", עם רש"י (7 דקות)
4. משל המטבעות והחותם, ו"בשבילי נברא העולם" לפי רש"י (10 דקות)
5. הערת הנוסח: בבלי וירושלמי (4 דקות)
6. דף העבודה בזוגות (8 דקות)
7. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הדין של "המאבד נפש אחת" ושל "המקיים נפש אחת"?
2. מה ההבדל בין המטבעות שאדם טובע לבני האדם שהקב"ה טבע?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. איך העובדה שאדם נברא "יחידי" מונעת מאדם לומר "אבא גדול מאבין"?
2. לפי רש"י, מה פירוש "בשבילי נברא העולם"? האם זו גאווה?

הערכה (מה דעתי?)

1. ספרו על מישהו ש"קיים נפש אחת", מההיסטוריה או מהחיים.
2. איזה נוסח מדבר אליכם יותר, עם "מישראל" או בלי? למה?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת היחידה. לפי המשנה, אדם אחד שווה "עולם מלא", כל אדם שונה מכל האחרים, ולכן כל אחד צריך לומר "בשבילי נברא העולם", כלומר: אני אחראי. בשיעור הבא הגמרא תוסיף משקל נגד: "יתוש קדמך".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: "כל המקיים נפש אחת... כאילו _____".
2. מה פירוש "בשבילי נברא העולם" לפי רש"י?

💡 הערות למורה

הערת הנוסח נמצאת כאן כי המשפט מוכר מאוד, ותלמידים עשויים לשאול. הבאנו את שני הנוסחים מספריא, ואת השאלה איך לפרש אותם יש להשאיר לדיון בכיתה ולמסורת בית הספר.

רש"י על "חותם": "אותו ברזל שהצורה חקוקה בו". כדאי להביא מטבע אמיתי לכיתה.

לשיעור הזה מתאים גם יום הזיכרון או שיעור על הצלת חיים.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

שלושת הטעמים לבריאת אדם יחידי, משל המטבעות, "בשבילי נברא העולם" לפי רש"י, השוואת נוסחים ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- סנהדרין לז ע"א (ספריא)
- רש"י על סנהדרין לז ע"א (ספריא)
- תלמוד ירושלמי, סנהדרין ד, ט (ספריא)

מחוון: "כאילו קיים עולם מלא": לפיכך נברא אדם יחידי

1. (1) "שכל המאבד נפש אחת... כאילו איבד עולם מלא", ערך כל אדם. (2) "מפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך", כולם מאב אחד. (3) "להגיד גדולתו של הקב"ה", משל המטבעות. (לקבל גם "שלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים" כטעם נפרד.)
2. אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומות. הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד דומה לחברו.
3. רש"י: "חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת". כלומר: אני חשוב, ולכן אזהר מעבירה.
4. המילה "מישראל". בבבלי (וילנא, ספריא): "נפש אחת מישראל"; בירושלמי (ספריא): "נפש אחת".
5. תשובה פתוחה (למשל: לעזור למי שנמצא בבדידות, לתת תרומת דם, לתמוך בחבר במשבר).